

5. Семья. Социально-психологические и этические проблемы: справочник / В. Зацепин (рук. авт. кол.), Л. Бучинская, И. Гавриленко и др. К.: Политиздат Украины, 1989. 255 с.
6. Шевченко Я. Совершенствование законодательства о браке и семье: теоретические проблемы соотношения гражданского и семейного законодательства. К.: Наук. думка, 1986. 168 с.
7. Ершова Н. Вопросы семьи в гражданском праве. М.: Юрид. лит, 1977. 176 с.
8. Сімейне право України: підручник / за ред. Ю. Червоного. К.: Істина, 2004. 464 с.
9. Загоровский А. Курс семейного права / под ред. В. Томсинова. М.: Зерцало, 2003. 460 с.
10. Дякович М. Сімейне право України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. К.: Правова єдність, 2012. 8 с.

МАКАРЕВИЧ О. В.,
аспірант кафедри цивільного
права і процесу
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК 347.19

ЛІКВІДАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ГРУЗИНСЬКИЙ ДОСВІД. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНИ

У статті здійснено теоретичний аналіз та порівняння законодавства Грузії та України у сфері ліквідації юридичних осіб. Визначено передумови використання міжнародного досвіду у сфері реформування національного законодавства.

Ключові слова: юридичні особи, припинення діяльності юридичних осіб, добровільна ліквідація, реформування законодавства у сфері ліквідації юридичних осіб.

В статье проведены теоретический анализ и сравнение законодательства Грузии и Украины в сфере ликвидации юридических лиц. Определены предпосылки использования международного опыта в сфере реформирования национального законодательства.

Ключевые слова: юридические лица, прекращение деятельности юридических лиц, добровольная ликвидация, реформирование законодательства в сфере ликвидации юридических лиц.

The article is a theoretical analysis and comparison of legislation of Georgia and Ukraine in the sphere of liquidation of legal entities. The preconditions for the implementation of international experience in the field of reforming national legislation are defined.

Key words: legal entities, termination of legal entities, voluntary termination, legislative reform in field of liquidation of legal entities.

Вступ. Становлення України як незалежної, демократичної, правової держави, інтеграція до європейської спільноти, перехід до ринкової економіки, необхідність залучення іноземних інвестицій потребують належного правового регулювання.

У рейтингу Doing Business – 2017, який готує Світовий банк для порівняння простоти підприємницької діяльності між країнами світу, Україна посіла 80 місце серед 190 країн – це на три позиції вище порівняно з рейтингом 2016 р. Третій рік поспіль важливий внесок у зростання рейтингу нашої країни роблять реформи, які запроваджує наша держава.

Завдяки ухваленню Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» № 835-VIII від 26 листопада 2015 р. [1] Україна змогла піднятися за показником «Реєстрація бізнесу» одразу на 10 сходинок – із 30 на 20 місце.

Однак рейтинг нашої держави значно погіршився в таких сферах, як «Ліквідація підприємства» – зі 141-го до 150-го місця. Незважаючи на те, що законодавство країни містить положення, що стосуються процедури ліквідації або реорганізації, Україні присвоєно 0 балів за індексом ефективності нормативно-правової бази, оскільки за показниками «часові та фінансові витрати» та «кінцевий результат процесу» у країні зафіксовано – «практика відсутня».

Очевидно, що така ситуація неприпустима та потребує реформування чинного законодавства України у сфері ліквідації юридичних осіб з урахуванням міжнародного досвіду.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення теоретичного аналізу порівняння законодавства Грузії й України у сфері ліквідації юридичних осіб. Визначення передумов застосування міжнародного досвіду у сфері реформування національного законодавства.

Результати дослідження. Як відомо, Грузія характеризується своїми прогресивними реформами в різних сферах державного управління. Царина державної реєстрації не є винятком. Хоча не так давно Грузії була властива тотальна корупція, розкрадання фінансів, абсолютно непрозорі процедури, пов'язані з наданням адміністративних послуг для громадян [2, с. 94]. Проте сьогодні Грузія впевнено піднімається в міжнародних рейтингах щодо простоти ведення бізнесу. У Doing Business – 2017 Грузія вперше увійшла в топ-20, обігнавши Італію, Іспанію, Грецію й інші країни. Простота реєстрації компаній, низькі податкові ставки, незначна участь держави в економіці і відсутність корупції зробили Грузію однією з найпривабливіших країн для ведення бізнесу.

Поступове спрощення процесу реєстрації підприємства почалося ще 2004 р. Процедура реєстрації в суді, а потім – у податкових органах, були об'єднані. Фактично був реалізований принцип «одного вікна». Із 2008 р. більше не потрібен статутний капітал, статут, власна печатка, обов'язкове нотаріальне завірнення установчих документів [3, с. 200].

Нормативна база щодо створення підприємств та правил ведення бізнесу в Грузії регламентована законами Грузії «Про підприємств» від 28 жовтня 1994 р. [4], «Про заохочення і гарантію інвестиційної діяльності» від 12 листопада 1996 р. [5], «Про ліцензії і дозволи» від 24 червня 2005 р. [6], «Про порядок видачі дозволів на концесії іноземним країнам та компаніям» від 21 грудня 1994 р. [7], норми яких поширюються як на іноземних громадян, так і на громадян Грузії.

Реєструються компанії в Національному агентстві публічного реєстру при Міністерстві юстиції Грузії, в якому зберігаються інформація і документи про компанії у відкритому доступі, серед яких і статuti. Тобто кожен може легко отримати будь-яку інформацію про діяльність і учасників тієї чи іншої компанії.

Зміни позначилися також на правилах реорганізації, ліквідації й керування. Більш захищеними стали інтереси як кредиторів, так і співзасновників компанії. Фактично відбулася цілковита лібералізація внутрішньої структури підприємства. Майже скрізь, де раніше закон жорстко давав вказівки, зараз з'явилася поступка: «Якщо інше не передбачене статутом» [1, с. 201].

В Україні ж суттєві зміни щодо спрощення процедури реєстрації та ведення бізнесу розпочалися з ухваленням Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу

України щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень» від 24 жовтня 2013 р. [8]. Основною новацією цього Закону стало скасування необхідності отримання свідоцтв платника податку на додану вартість (далі – ПДВ) та єдиного податку, також спрощено процедуру реєстрації нерезидента-платника податків і надання до податкових органів інформації про відкриття або закриття банківських рахунків. Крім того, скасовано обов'язкову процедуру отримання довідки про взяття на облік або зняття платника податків з обліку для реєстрації цих даних в Єдиному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Подальшим вдосконаленням законодавства стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» № 835–VIII від 26 листопада 2015 р. [1], яким викладено в новій редакції Закон України від 15 травня 2003 р. № 755–IV, що відтепер має назву «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Цим Законом розширено коло суб'єктів державної реєстрації, запроваджено портал електронних сервісів, в яких міститься вся інформація про суб'єктів господарювання в електронному вигляді, чим фактично скасовано необхідність зберігання паперових документів (взяття на облік у податкових органах здійснюється протягом 1-го дня – у день надходження з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомостей про новоствореного суб'єкта господарювання), введено принцип екстериторіальності (реєстраційні дії проводяться суб'єктом державної реєстрації незалежно від місця реєстрації заявника на всій території України). Значним нововведенням, яке дійсно покликане полегшити життя суб'єктів підприємницької діяльності, стало скасування обов'язку щорічного подання підтвердження відомостей про юридичну особу та фінансової звітності.

Водночас сьогодні залишається поза належною увагою питання ліквідації суб'єктів господарювання та лібералізація законодавства, пов'язаного із завершенням невдалого інвестиційного проекту.

Ст. 110 Цивільного кодексу України [9] (далі – ЦК України) передбачає, що юридична особа ліквідується: 1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами; 2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади; 3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади.

Загальний порядок здійснення ліквідації за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, регулюється ст. 111 ЦК України. Водночас особливості процедури ліквідації визначаються практично для всіх видів і організаційно-правових форм юридичних осіб окремими нормами ЦК України, або ж окремими законодавчими актами.

З ухваленням Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» № 835–VIII від 26 листопада 2015 р. [1] було виключено вичерпний перелік підстав для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи, що спричинило виникнення низки прогалин у законодавстві, що регулює ліквідацію юридичних осіб, та появу суперечливої судової практики.

Навіть у підписаному Президентом України новому Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [10], який опубліковано 17 березня 2018 р. та

набере чинності через 3 місяці, деталізовано процес припинення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю шляхом реорганізації, проте взагалі відсутні норми, які б регулювали питання ліквідації. Так, ст. 49 цього Закону встановлено, що товариство припиняється внаслідок передання всього свого майна, всіх прав та обов'язків іншим господарським товариствам – правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або в результаті ліквідації.

Головна відмінність законодавчого регулювання добровільної ліквідації юридичної особи (за рішенням власників) у Грузії полягає в тому, що сам процес її проведення детально прописаний в одному законі, а саме в Законі Грузії «Про підприємств». Відповідно до положень ст. 14 цього Закону, партнери підприємницької юридичної особи можуть ухвалити рішення про початок ліквідації підприємства. Партнери, а також у разі, передбаченому статутом, – члени наглядової ради або директор (директори), можуть призначити осіб, які здійснюють ліквідацію підприємства (ліквідаторів). Партнери на загальних зборах ухвалюють рішення про початок процедури ліквідації підприємства, після чого починається процес задоволення вимог кредиторів.

Рішення партнерів про початок процесу ліквідації підприємства підлягає реєстрації в Реєстрі підприємств і непідприємницьких (некомерційних) юридичних осіб. Процес ліквідації вважається розпочатим із моменту його реєстрації.

Необхідно також зазначити, що разом із вимогою про реєстрацію початку процесу ліквідації підприємства в реєструючий орган подається інформація з визначенням термінів задоволення всіх відомих вимог кредиторів підприємства, а вже з моменту реєстрації початку процесу ліквідації підприємства партнери підприємства повинні направити всім відомих кредиторам письмове повідомлення про початок процесу ліквідації, в якому мають бути вказані терміни задоволення вимог кредиторів.

Служба доходів, своєю чергою, протягом 10 робочих днів після отримання повідомлення забезпечує надання реєструючому органу інформації про ризик наявності податкового зобов'язання суб'єкта, яка повинна містити вказівку щодо терміну проведення податкової перевірки і факту підтвердження наявності заборгованості. Перевірка податкового органу не повинна перевищувати 90 днів із початку ліквідації підприємства, а за необхідності 90-денний термін може бути продовжений лише раз, але не більше ніж на два місяці.

У разі пропуску податковим органом 10-денного терміну надання інформації про наявність ризику, визначеного Законом, а також терміну податкової перевірки, визначеної даною інформацією, вважається, що суб'єкт не має податкової заборгованості, а отже, до нього не можуть застосовуватися заходи, які перешкоджають процесу ліквідації.

В Україні ж зняття з обліку в податкових органах юридичних осіб, що ліквідуються, регулюється Порядком обліку платників податків та зборів, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 9 грудня 2011 р. № 1588 [11] (далі – Порядок). П. 11.1. Порядку визначено, що платник податків зобов'язаний повідомляти контролюючі органи за місцем обліку такого платника про його ліквідацію або реорганізацію протягом трьох робочих днів зі дня ухвалення відповідного рішення (крім випадків, коли обов'язок здійснювати таке повідомлення покладено законом на орган державної реєстрації). Водночас дані про ухвалення рішення щодо припинення юридичних осіб, відомості щодо яких містяться в Єдиному державному реєстрі, контролюючі органи отримують від державних реєстраторів у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами Центрального контролюючого органу. Також цим Порядком встановлено, що податкова перевірка проводиться в строк і таким чином, щоб вимоги щодо сплати платежів були сформовані й отримані юридичною особою не пізніше строку, визначеного для заявлення кредиторських вимог. Проте на практиці трапляється, що контролюючі органи взагалі можуть не проводити податкових перевірок або проводити з порушенням визначених строків, що призводить до затягування ліквідаційної процедури або взагалі до ситуації, коли запис про припинення юридичної особи внесений до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, проте сама юри-

дична особа вважається незнятою з обліку в податкових органах. Неврегульованість питання проведення податкових перевірок на законодавчому рівні спричиняє негативні наслідки як для самої юридичної особи у вигляді затягування строків ліквідаційної процедури, так і для держави загалом, оскільки ліквідація суб'єкта господарювання, що має заборгованість зі сплати податків та зборів, призводить до значних втрат бюджету.

Головною перевагою Грузії у сфері ліквідації юридичних осіб є чітко визначені строки проведення ліквідаційної процедури. Так, ст. 14 Закону Грузії «Про підприємців» встановлено, що ліквідатор не пізніше ніж через 90 днів після реєстрації початку процесу ліквідації підприємства має почати реалізацію його майна за ринковими цінами або в порядку аукціону і розмістити суми, отримані від такої реалізації, на депозитному рахунку суду або нотаріуса. Також визначено, що процес ліквідації підприємства повинен бути завершений не пізніше чотирьох місяців після реєстрації початку процесу ліквідації підприємства, а в разі продовження терміну податкової перевірки – не пізніше одного місяця після отримання реєструючим органом інформації про завершення податкової перевірки. Після закінчення процесу задоволення вимог кредиторів уповноважена особа (уповноважені особи) ухвалює (ухвалюють) рішення про завершення ліквідації підприємства, в якому має бути зазначено задоволення всіх відомих вимог кредиторів підприємства. Це рішення подається в реєструючий орган і є підставою для скасування реєстрації підприємства. Якщо протягом трьох місяців після скасування реєстрації підприємства з'ясується, що під час ліквідації не була задоволена частина вимог кредиторів підприємства, вони будуть задовольнятися за рахунок відповідних сум або майна, що депонуються згідно з вимогами Закону. Після закінчення зазначеного 3-місячного терміну депоновані суми або майно розподіляються між партнерами пропорційно до їхніх часток, якщо статутом (угодою партнерів) не встановлено інше. Отже, строк проведення ліквідації не може перевищувати п'яти місяців, на відміну від України, де такий строк законодавчо не обмежений та може затягнутися на роки.

Законодавство Грузії містить дещо нетипову підставу для ліквідації юридичної особи порівняно із законодавством України – ліквідація юридичної особи на підставі набравшого чинності обвинувального вироку суду в кримінальній справі про ліквідацію юридичної особи.

Варто зазначити, що за такого виду ліквідації застосовуються відповідні норми Закону Грузії «Про провадження у справі про неплатоспроможність» [12], та ліквідація обов'язково здійснюється призначеним судом ліквідатором.

Варто зазначити, що з моменту початку провадження в кримінальній справі до набрання чинності обвинувальним вироком суду або припинення провадження в кримінальній справі не допускається провадження стосовно юридичної особи ліквідаційних та пов'язаних із реорганізацією процедур.

На перший погляд, зупинення провадження в справі про банкрутство, за наявності провадження в кримінальній справі, може розглядатися як засіб адміністративного тиску на такого суб'єкта, водночас, враховуючи високу правову культуру адмініструючого персоналу (посадовців), такі заходи спрямовані саме на встановлення недобросовісних підприємців і притягнення їх до відповідальності.

Ще однією нетиповою для України ліквідаційною процедурою є скасування протиправного рішення реєструючого органу про реєстрацію юридичної особи, утвореної в результаті реорганізації, та скасування власне реєстрації такого суб'єкта підприємницької діяльності.

Так, якщо зі скасуванням протиправного рішення про реєстрацію юридичної особи скасовується реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності, який виник на підставі реорганізації, то рішенням про скасування відновлюється становище підприємства, яке існувало до реорганізації, а правонаступником скасованого суб'єкта стає підприємство, що працювало до реорганізації. З наведеного вбачається, що внесення запису про ліквідацію підприємства за результатами проведеної реорганізації не завжди може буди кінцевою реєстраційною дією щодо ліквідованого суб'єкта.

Якщо скасування протиправного рішення реєструючого органу про реєстрацію призводить до ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності так, що в нього не залишається правонаступника, реєструючий орган видає адміністративно-правовий акт про виявлення недоліків у реєстрації і надає юридичній особі строк у 30 днів для усунення таких недоліків, про що робиться відмітка в Реєстрі підприємців і непідприємницьких (некомерційних) юридичних осіб.

У разі невиконання приписів у визначений термін реєструючий орган видає адміністративно-правовий акт про початок процесу примусової ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності. У такому разі партнери юридичної особи або особи, уповноважені на призначення ліквідатора, повинні призначити ліквідатора і пройти процедури, встановлені законом для добровільної ліквідації. У разі непризначення ліквідатора процес примусової ліквідації завершується із закінченням загального терміну, встановленого законом для ліквідації.

Висновки. Узагальнюючи все вищезазначене, можна підсумувати, що проведений в межах цього дослідження порівняльний аналіз законодавства Грузії й України у сфері ліквідації юридичних осіб показує, що для ефективної ліквідації підприємств незалежно від організаційно-правових форм не має необхідності ухвалювати цілу низку різних нормативно-правових актів, а достатньо наявності лише одного виваженого закону, який загалом і деталізовано регулював би процедуру ліквідації юридичних осіб. Враховуючи позитивний досвід Грузії, з ухваленням такого закону можна сподіватися, що рейтинг нашої держави у сфері «Ліквідація підприємств» значно покращиться за показниками «часові та фінансові витрати», а також «кінцевий результат процесу».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 835–VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15/ed20030515>.
2. Спасенко В.О. Державна реєстраційна служба України та Національне Агенство публічного реєстру Грузії: досвід функціонування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. №№ 9–2. С. 9–95.
3. Буракова Л. Чому Грузії вдалося? Пер. з рос. К.: Дух і літера, 2012. 264 с.
4. Про підприємців: Закон Грузії від 28 жовтня 1994 р. № 557. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/28408/49/ru/pdf>.
5. Про заохочення і гарантію інвестиційної діяльності: Закон Грузії від 12 листопада 1996 р. № 473–10. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=243072.
6. Про ліцензії і дозволи: Закон Грузії від 24 червня 2005 р. № 1775-вс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/90676/18/ru/pdf>.
7. Про порядок видачі дозволів на концесії іноземним країнам та компаніям: Закон Грузії від 21 грудня 1994 р. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/907776/18/ru/pdf>.
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень: Закон України від 24 жовтня 2013 р. № 657–VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/657-18>.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran605#n605>.
10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275–VIII / Верховна Рада України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/300823>.
11. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів: наказ Мінфіну України від 9 грудня 2011 р. № 1588. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11>.
12. Про провадження у справі про неплатоспроможність: Закон Грузії від 28 березня 2007 р. № 4522-Іс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/23572/16/ru/pdf>.

